

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فصلنامه اطلاع رسانی حقوقی

دوره جدید، سال هفتم، شماره بیست و پنج، بهار ۱۳۹۰

صاحب امتیاز: معاونت حقوقی ریاست جمهوری

مدیر مسئول: دکتر سیامک کرم زاده

سر دبیر: دکتر باقر انصاری

دستیار سر دبیر: دکتر محسن قاسمی

مدیر اجرایی: حجت الله ایمانی زاده

هیئت تحریریه:

آیت الله عباسعلی عمیدزنجانی، آیت الله هاشم هاشم زاده هریسی، دکتر سیدحسین صفایی،
دکتر عزت الله عراقی، دکتر محمدرضا ضیایی بیگدلی، دکتر ابراهیم بیگ زاده، دکتر عباسعلی
کدخدایی، دکتر محمد حسین زارعی، دکتر سیامک کرم زاده، دکتر ولی الله رستمی،
دکتر محسن نجفی خواه، دکتر باقر انصاری، دکتر محسن قاسمی

لیتوگرافی و چاپ: اداره چاپ و انتشارات نهاد ریاست جمهوری

مندرجات فصلنامه، لزوماً بیان کننده دیدگاه معاونت حقوقی نیست.

<http://www.lri.ir>

معاونت تحقیقات، آموزش و حقوق شهروندی

معاونت تحقیقات،
آموزش و حقوق شهروندی

<http://www.lri.ir>

معاونت تحقیقات، آموزش و حقوق شهروندی

شرایط پذیرش مقالات

۱. مقالاتی در این نشریه چاپ می‌شوند که دارای محتوای علمی، محصول تحقیق نویسندگان و متضمن دستاورد علمی جدید باشند.
۲. مقاله باید مشتمل بر: چکیده فارسی (حداکثر ۲۵۰ کلمه) و انگلیسی باشد؛ واژه‌های کلیدی (حداکثر ۶ واژه)، مقدمه، متن، مشخصات نویسنده یا نویسندگان (نام و نام خانوادگی، رتبه علمی)، نتیجه، فهرست منابع و در فرمت word باشد.
۳. مقالات ارائه شده نباید از ۳۰ صفحه (۷۵۰۰ کلمه) تایپ شده تجاوز نمایند.
۴. عنوان مقاله، نام نویسنده یا نویسندگان و یا سازمان وابسته، رتبه علمی به همراه آدرس نویسنده مسئول به همراه تلفن و نشانی پست الکترونیکی در صفحه اول مقاله نوشته شود.
۵. ارجاعات باید در پاورقی و به صورت زیر تنظیم شود:
الف) کتاب: نام خانوادگی، نام مولف، عنوان اثر، عنوان مترجم (نام و نام خانوادگی)، تعداد جلد، چاپ، محل انتشار، ناشر، سال انتشار، صفحه.
تبصره: در صورت تکرار بدون فاصله از عبارت «پیشین» و در صورت تکرار با فاصله از عبارت «نام خانوادگی، نام، پیشین، صفحه» استفاده شود.
ب) مقاله: نام خانوادگی، نام نویسنده، عنوان مقاله، نام و نام خانوادگی مترجم، عنوان مجموعه، شماره انتشار، سال انتشار، صفحه.
تبصره: در صورت تکرار ارجاع، همانند ذیل بند الف اقدام شود.
۶. قلم‌های به کار رفته در مقاله باید به شرح زیر باشد:
مطالب فارسی (متن) 2 Zar 14 و مطالب لاتین (داخل متن) Times New Roman 11 باشد. و در پاورقی‌ها، مطالب فارسی B lotus 11 و مطالب لاتین Times New Roman 9 تایپ شوند.
۷. در صورت استفاده از اسامی، اصطلاحات و علائم اختصاری خارجی، معادل آن به زبان اصلی در پاورقی عیناً آورده شود.
۸. در مورد مقالات ترجمه شده، اصل مقاله به ضمیمه ترجمه ارسال شود.
۹. مقاله ارائه شده نباید در نشریه دیگری چاپ و یا همزمان به نشریه دیگری ارسال شده باشد.
۱۰. مقالات ارائه شده به هیچ وجه بازگشت داده نمی‌شود.

■ نویسندگان می‌توانند مقالات خود را از طریق پست به آدرس دفتر نشریه: تهران، خیابان فلسطین شمالی، بن بست شمشاد، پلاک ۹، طبقه پنجم، معاونت تحقیقات، آموزش و حقوق شهروندی، دفتر فصلنامه اطلاع رسانی حقوقی و یا به نشانی پست الکترونیکی نشریه info@lri.ir ارسال نمایند.
تلفن تماس: ۶۶۴۷۵۲۳۳

معاونت تحقیقات،
آموزش و حقوق شهروندی

<http://www.lri.ir>

معاونت تحقیقات، آموزش و حقوق شهروندی

فهرست مطالب

تألیف

- ۹ **حمایت کیفری از زنان و اطفال در برابر مزاحمت**.....
دکتر مهدی صبوری پور
- ۲۱ **بایسته‌های حمایت از اطفال بزهدیده**.....
دکتر باقر انصاری - اسماعیل انصاری
- ۴۳ **بررسی لایحه حمایت از حقوق کودکان و نوجوانان**.....
دکتر عاطفه عباسی کلیمانی
- ۵۷ **مسئولیت مدنی ناشی از آلودگی هوا**.....
دکتر علی مشهدی
- ۷۳ **بررسی وزارتخانه‌های ایران در بستر تطبیقی**.....
مسلم آقایی طوق - مسعود فریادی
- ۹۳ **سیری در اصلاحات مکرر آیین نامه داخلی مجلس شورای اسلامی**.....
جعفر شفیعی سردشت
- ۱۰۷ **نگاهی به نهادهای سیاسی و نظام انتخاباتی مجمع فدرال کنفدراسیون سوئیس**....
فرزانه حسینی حجازی
- ترجمه
- ۱۲۳ **قانون انتخابات فرانسه**.....
مجید ادیب

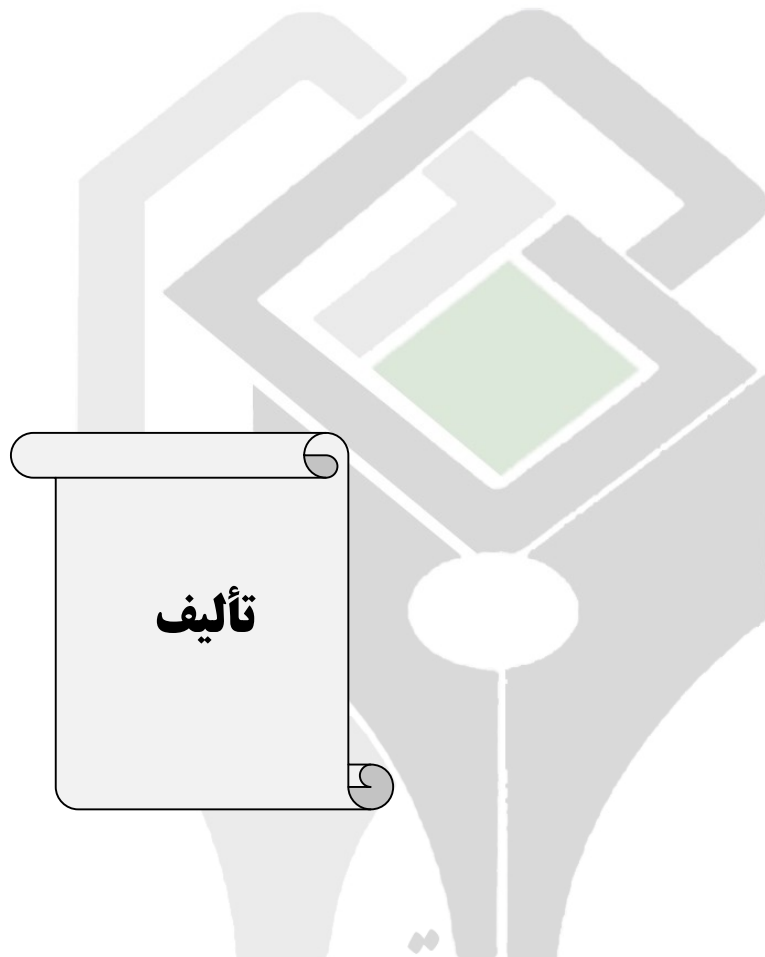
معاونت تحقیقات،
آموزش و حقوق شهروندی

معاونت تحقیقات،
آموزش و حقوق شهروندی

<http://www.lri.ir>

معاونت تحقیقات، آموزش و حقوق شهروندی

تألیف

معاونت تحقیقات،
آموزش و حقوق شهروندی

معاونت تحقیقات،
آموزش و حقوق شهروندی

<http://www.lri.ir>

معاونت تحقیقات، آموزش و حقوق شهروندی

حمایت کیفری از زنان و اطفال در برابر مزاحمت

دکتر مهدی صبوری پور^۱

تاریخ دریافت: ۱۳۸۹/۱۱/۱۸

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۰/۲/۱۶

چکیده

در هر جامعه، برخی گروه‌ها هستند که به حمایت‌های کیفری ویژه، چه به صورت عمومی و چه در مورد جرایم خاص، نیاز دارند. یکی از خصوصیات یک سیاست جنایی کارآمد و مطلوب، در نظر گرفتن سازوکارهایی برای حمایت از این گروه‌هاست. از جمله گروه‌هایی که به حمایت کیفری خاص نیاز دارند، کودکان و زنان هستند. این دو گروه، توانایی کمتری برای دفاع از خود دارند و از این رو لازم است که با استفاده از تدابیر خاص، مانند تشدید مجازات عاملان بزهکار و در نظر گرفتن مراکز حمایتی ویژه مانند خانه‌های امن، بیشتر مورد حمایت باشند.

این نوشتار به یکی از جرم‌انگاری‌های قانون مجازات اسلامی، در راستای همین رویکرد حمایتی می‌پردازد و این، جرم موضوع ماده ۶۱۹ قانون مجازات اسلامی است. برای این منظور از یک سو ارکان تشکیل‌دهنده این جرم در حقوق ایران تحلیل می‌شود، از سوی دیگر با واکاوی مقررات کیفری برخی کشورها، موضع قانونگذار ایرانی در این زمینه ارزیابی خواهد شد.

کلیدواژگان: زنان و کودکان، بزه‌دیدگی، مزاحمت، تعقیب به قصد آزار و مزاحمت.

Email: sabooripour@yahoo.com

۱. دکترای حقوق جزا و جرم‌شناسی از دانشگاه تهران

<http://www.lri.ir>

معاونت تحقیقات، آموزش و حقوق شهروندی

مقدمه

از جمله خصوصیات هر سیاست جنایی مطلوب و کارآمد، حمایت خاص از گروه‌هایی است که آسیب‌پذیری بیشتری در مقابل جرم دارند. زنان، کودکان، سالمندان، عقب‌ماندگان ذهنی و بزه‌دیدگان جرایم خاص (مانند جرایم جنسی) از جمله گروه‌هایی هستند که به دلیل وضعیت و خصوصیات خود، به حمایت‌های خاص از نظام عدالت کیفری (و حتی فراتر از آن، کل نظام حقوقی)^۱ نیاز دارند. یکی از مبانی توجیه ضرورت حمایت کیفری خاص از زنان و کودکان، این باور عمومی است که این گروه‌ها، بیشتر در معرض خطر بزه‌دیدگی هستند. از این رو لازم است که با در نظر گرفتن تدابیر خاص، مانند تشدید مجازات بزه‌کاران در فرضی که بزه‌دیده از اطفال یا زنان باشد، حمایت خاص از آنان صورت بگیرد. اما سؤال این است که این باور عمومی (بیشتر بودن احتمال بزه‌دیدگی زنان و کودکان) تا چه حد با واقعیت منطبق است. آیا نرخ بزه‌دیدگی زنان، به نسبت جمعیت آنها، به طور کلی بیش از مردان است؟ بر خلاف آنچه در ابتدا تصور می‌شود، نرخ بزه‌دیدگی، که از حاصل تقسیم تعداد موارد بزه‌دیدگی بر تعداد جمعیت به دست می‌آید، در مردان بسیار بیشتر از زنان است. علاوه بر این، بررسی‌ها نشان می‌دهد که بیشتر موارد بزه‌دیدگی مردان، تصادفی نیست، بلکه تابعی از شیوه زندگی و فعالیت‌های روزمره‌ی فرد است. برای مثال، مردان در سنی خاص، در فعالیت‌هایی که به هنگام شب و در مکان‌های عمومی انجام می‌شود، بیشتر شرکت می‌کنند که این امر خطر بزه‌دیدگی آنها را نیز افزایش می‌دهد.^۲ اساساً میزان فعالیت‌های خارج از منزل مردان بسیار بیشتر از زنان است و اگر به این نکته توجه داشته باشیم که بیشتر موارد بزه‌دیدگی نیز در خارج از محیط خانه اتفاق می‌افتد، پذیرفتن احتمال بیشتر بزه‌دیدگی مردان، چندان غریب نخواهد بود. از جمله تدابیری که برای حمایت از این گروه‌ها انجام می‌گیرد، حمایت کیفری خاص از آنهاست و یکی از جرایم شایع علیه زنان، تعقیب آنان به قصد آزار و مزاحمت است. از بعد روان‌شناختی، مرتکبان این جرم به دو دسته تقسیم می‌شوند: روان‌پریش‌ها و غیرروان‌پریش‌ها. از این منظر، یکی از زمینه‌های اصلی این جرم، ابتلا به اختلالات

۱. برای مثال طبق مواد متعدد قانون مدنی (مانند مواد ۱۱۸۶، ۱۲۱۹، ۱۲۲۴) مدعی‌العموم بر اداره اموال محجور توسط ولی یا قیم او نظارت و در برخی مواد مستقیماً مداخله می‌کند. این نظارت و مداخله رویکرد حمایتی قانونگذار در مورد محجورین در خارج از قلمرو کیفری است.

2. Fisher & Lab, 2010, p. 598

روانی و شخصیتی است، اگرچه بر اساس نتایج برخی تحقیقات، بیشتر مرتکبان این جرم بیماری روانی نداشته‌اند.^۱ از منظری دیگر، مرتکبان این جرم به پنج دسته تقسیم می‌شوند:

اول: مزاحمان رانده‌شده: این افراد، بزه‌دیده جرم خود به این دلیل تعقیب و مزاحمت ایجاد میکنند که می‌خواهند زمینه‌ای برای اعاده رابطه سابق خود با آنها که مثلاً بر اثر طلاق پایان یافته است، فراهم کنند.

دوم: مزاحمان آزرده: کسانی هستند که نسبت به بزه‌دیده، احساس آزرده‌گی و نارضایتی دارند و با تعقیب وی و ایجاد مزاحمت برای او، قصد ترساندن یا ایجاد فشار روانی برای وی دارند.

سوم: مزاحمان صمیمیت‌جو: این دسته از افراد، به این دلیل مرتکب تعقیب بزه‌دیده و ایجاد مزاحمت برای او می‌شوند که می‌خواهند او را برای برقراری رابطه‌ای دوستانه و صمیمانه مجاب کنند. برای بسیاری از این افراد، فرد بزه‌دیده «گم‌شده آنها در زندگی» است.

چهارم: مزاحمان نالایق: کسانی هستند که با اینکه وضعیت اجتماعی، خانوادگی یا تحصیلی مناسبی ندارند، اما خود را لایق رابطه‌ای نزدیک و عاطفی با بزه‌دیده می‌دانند. این در حالی است که بزه‌دیده معمولاً درگیر رابطه با فردی دیگر است.

پنجم: مزاحمان مهاجم: کسانی هستند که تعقیب و ایجاد مزاحمت را به این منظور انجام می‌دهند که فرصت مناسبی برای ارتکاب جرمی دیگر، معمولاً جرایم جنسی و خصوصاً تجاوز به عنف به دست آورند.^۲

در سال‌های اخیر، شکل جدیدی از این جرم نیز مطرح شده است و آن تعقیب و مزاحمت در فضای مجازی^۳ و اینترنت است. توجه به این شکل جدید از این جرم، خصوصاً با توسعه ابزارهایی که با آنها به راحتی می‌توان در محیط اینترنت برای دیگران مزاحمت ایجاد کرد، اهمیت بسیاری یافته است. جرم‌انگاری تعقیب و مزاحمت برای زنان، در حقوق ایران، در قالب ماده ۶۱۹ قانون مجازات اسلامی صورت گرفته است. در ادامه این نوشتار، ابتدا تحلیل حقوقی این ماده می‌آید، سپس بررسی تطبیقی انجام می‌شود و در نهایت، با جمع‌بندی مطالب، پیشنهادهایی برای بهبود رویکرد سیاست جنایی ایران در این زمینه ارائه خواهد شد.

۱. جرم‌انگاری مزاحمت برای بانوان در حقوق کیفی ایران

مزاحمت برای زنان و اطفال در حقوق ایران طبق ماده ۶۱۹ قانون مجازات اسلامی جرم‌انگاری شده است. عناصر تشکیل‌دهنده این جرم طبق ماده مذکور عبارت‌اند از:

1. Mullen, et al, 2000, p. 217
2. Mullen, et al, 1999, pp. 1244-1249
3. Cyberstalking

الف) عنصر قانونی

مزاحمت برای زنان و اطفال در زمره جرایم علیه شخصیت معنوی فرد محسوب می‌شود. جرایم در تقسیم‌بندی نخست به سه دسته اصلی تقسیم می‌شوند: ۱. جرایم علیه اشخاص ۲. جرایم علیه اموال ۳. جرایم علیه امنیت و آسایش عمومی. در تقسیم‌بندی دیگر، جرایم علیه اشخاص به دو دسته جرایم علیه تمامیت جسمانی (مانند قتل و ضرب و جرح) و جرایم علیه شخصیت معنوی (مانند افترا، توهین و قذف) تقسیم می‌شوند. جرم موضوع ماده ۶۱۹ قانون مجازات اسلامی به دسته اخیر یعنی جرایم علیه شخصیت معنوی تعلق دارد.^۱

طبق ماده ۶۱۹ قانون مجازات اسلامی: «هر کس در اماکن عمومی یا معابر متعرض یا مزاحم اطفال یا زنان بشود یا با الفاظ و حرکات مخالف شئون و حیثیت به آنان توهین کند، به حبس از دو تا شش ماه و تا ۷۴ ضربه شلاق محکوم خواهد شد». چنان که ملاحظه می‌شود، این ماده به حمایت خاص از بانوان و اطفال پرداخته است، در نتیجه ایجاد مزاحمت و توهین به مردان در معابر و اماکن عمومی مشمول این ماده نخواهد شد. فرض اخیر مشمول عمومات قانون مجازات اسلامی، خصوصاً ماده ۶۰۸ خواهد بود. مطابق ماده اخیر:

«توهین به افراد از قبیل فحاشی و استعمال الفاظ رکیک چنانچه موجب حد قذف نباشد، به مجازات شلاق تا ۷۴ ضربه و یا پنجاه هزار تا یک میلیون ریال جزای نقدی خواهد بود.» مقایسه دو ماده فوق نشان می‌دهد که اولاً دامنه حمایت کیفری از زنان و اطفال گسترده‌تر است، به نحوی که علاوه بر توهین، شامل مزاحمت نیز می‌شود و ثانیاً ضمانت اجرای پیش‌بینی شده برای توهین به زنان و اطفال یا ایجاد مزاحمت برای آنها شدیدتر است؛ به نحوی که اگر بزده‌دیده، زن یا کودک باشد طبق ماده ۶۱۹ مجازات «دو تا شش ماه و تا ۷۴ ضربه شلاق» شامل مرتکب خواهد شد، در صورتی که سایر مصادیق توهین مفروض باشد، مشمول ماده ۶۰۸ می‌شود و مجازاتی برابر با «شلاق تا ۷۴ ضربه و یا پنجاه هزار تا یک میلیون ریال جزای نقدی» خواهد داشت. البته چنانکه در ادامه توضیح داده خواهد شد، این دو ماده از حیث «مکان ارتکاب جرم» نیز تفاوت دارند، زیرا تحقق جرم موضوع ماده ۶۱۹ منوط به آن است که عمل مرتکب در «اماکن عمومی یا معابر» صورت گیرد، اما جرم موضوع ماده ۶۰۸ چنین محدودیتی ندارد و در هر مکانی ممکن است پیش بیاید.

ب) عنصر مادی

ماده ۶۱۹ قانون مجازات اسلامی، اوصاف ذیل را برای تحقق عنصر مادی جرم مزاحمت برای زنان و اطفال لازم دانسته است.

۱. میرمحمد صادقی، ۱۳۸۶، ص. ۴۴۳.

۱) محل وقوع جرم

محل وقوع جرم اهانت یا مزاحمت برای زنان یا کودکان باید «اماکن عمومی یا معابر» باشد. معبر به معنای محل عبور، جایی است که رفت و آمد در آن در تمامی اوقات شبانه روز برای عموم مردم آزاد است، مانند کوچه‌ها، خیابان‌ها، میدان‌ها، بزرگراه‌های داخل یا خارج شهرها. حضور داشتن شهود برای تحقق جرم در این معابر شرط نیست.

اماکن عمومی نیز محل‌هایی هستند که در ساعاتی از شبانه روز با رعایت مقرراتی که در هر مورد ممکن است وجود داشته باشد، برای حضور و رفت و آمد اشخاص دایر و آماده باشند همچون ادارات دولتی، بازار، نمایشگاه‌ها، بیمارستان‌ها، هتل‌ها، رستوران‌ها، مسافرخانه‌ها، اتوبوس‌ها، تاکسی‌ها و غیره. اگر ورود به برخی اماکن پیش شرط‌هایی مانند خرید بلیط یا داشتن حداقل سن معین داشته باشد، این امر باعث خارج شدن از عنوان «مکان عمومی» نمی‌شود، مانند سینما که ورود به آن منوط به خرید بلیط است یا برخی اماکن که ورود به آنها صرفاً برای بزرگسالان مجاز است. با توجه به مراتب فوق، حمایت کیفری موضوع ماده ۶۱۹ شامل رفتارهای ناهنجار که در اماکن خصوصی انجام می‌گیرد، نیست. این امر را می‌توان یکی از نقایص ماده ۶۱۹ دانست. برای مثال اگر در یک دفتر و کالت، مزاحمتی برای یک خانم صورت بگیرد، نمی‌تواند از حمایت کیفری خاص موضوع ماده ۶۱۹ استفاده کند. همچنین است اگر کسی مثلاً برای میهمان خود که به منزل وی آمده است، ایجاد مزاحمت کند. این گونه محدود شدن دامنه شمول ماده ۶۱۹ به دست قانونگذار، توضیح مقبول ندارد و کارآمدی این ماده را در تحقق هدفی که داشته است، کاهش می‌دهد.

۲) رفتار مادی و فیزیکی مرتکب

در ماده ۶۱۹ دو مصداق برای رفتار مادی مرتکب برشمرده شده است:

۱. ایجاد مزاحمت و تعرض

مقصود از تعرض و مزاحمت برای اطفال و زنان این است که مرتکب جرم، با الفاظ، حرکات یا اعمال توهین‌آمیز خود موجبات هتک حرمت زن یا کودکی را فراهم کند، مثل این که مصرانه آنها را در این معابر و اماکن تعقیب کند و با وجود اعتراض و ابراز تنفر زن یا کودک از عمل وی، همچنان به کار خود ادامه دهد. تحقق این جرم منوط به استعمال الفاظ توهین‌آمیز نیست. طبق نظریه شماره ۷/۴۸۹۵-۱۳۷۳/۸/۱۰-۱ اداره حقوقی قوه قضاییه «چنانچه مسلم شود مردی به قصد مزاحمت زنی را تعقیب نموده است، با عدم به کار بردن لفظ یا الفاظ هم قابل مجازات است». همچنین مطابق نظریه ۷/۱۰۱۵۳-۱۳۷۹/۱۱/۱۰-۱ اداره حقوقی قوه قضاییه «فلسفه تصویب ماده ۶۹۱ ق.م.ا. ... آن است که افراد نامحرم، مزاحم زنان و کودکان نشوند ... تعرض هم که به معنای در برابر افراد ایستادن و

آبروی آنها را در مرحله خطر قرار دادن است، شامل زن و فرزند مرتکب نمی‌شود، چرا که آبروی آنها آبروی خود اوست و بدین تعبیر مصادیق ایراد ضرب عمدی نسبت به همسر و فرزند را نمی‌توان در حوزه شمول ماده مذکور قرار داد».

اما این نظریه قابل ایراد است. هدف از وضع این ماده، حمایت از آبروی شوهر نبوده است تا بتوان رفتارهای توهین آمیز وی را خارج از شمول این ماده دانست. موضوع حمایت این ماده، زنان و اطفال بوده‌اند و حتی اگر طفل را بتوان به دلیل ولایت و صلاحیت تربیتی که پدر بر وی دارد، مشمول نظریه‌ی فوق دانست، شوهر نسبت به زن چنین ولایت و حقی ندارد و از این رو توهین از جانب شوهر نیز در صورتی که سایر شرایط را داشته باشد، باید مشمول این ماده قرار گیرد.

۲. توهین

توهین نیز عبارت است از هر قول یا رفتاری که باعث وهن شخصیت طرف مقابل گردد. توهین محدود به لفظ نیست و همان‌گونه که به کار بردن الفاظ رکیک می‌تواند توهین محسوب شود، رفتارهای زننده و تحقیر آمیز نیز می‌تواند مصداقی از توهین باشد. قسم اخیر را توهین فعلی می‌نامند. احصای مصادیق توهین و مزاحمت شدنی نیست و ملاکی که قاضی برای تشخیص این موضوعات باید استفاده کند، عرف است که عرف نیز در این زمینه، خصوصیات بزه‌دیده را در نظر می‌گیرد. برای مثال رفتاری که در بین گروهی از جوانان و در یک منطقه از شهر، چه بسا رفتاری عادی و حتی نشانه دوستی محسوب می‌شود، ممکن است در منطقه‌ای دیگر یا نسبت به یک پزشک یا استاد دانشگاه، توهین محسوب شود.

ج) عنصر معنوی

جرم موضوع ماده ۶۱۹ صرفاً مصداق عمدی دارد، بنابراین لازم است که مرتکب، عمد و قصد داشته باشد که رفتار خود را به یک زن یا کودک، متوجه نماید. برای مثال، اگر چند جوان در گوشه‌ای از خیابان ایستاده و مشغول صحبت با یکدیگر باشند و خانمی که از آنجا عبور می‌کند، بخشی از صحبت آنها را بشنود که نسبت به وی توهین آمیز تلقی می‌شود، این جرم تحقق نیافته است. سخن دیگر آنکه مزاحمت برای زنان و کودکان، که با اوصاف مندرج در فوق تحقق می‌یابد، جرمی است که جنبه عمومی آن غالب است و اصطلاحاً جرم غیرقابل گذشت به شمار می‌رود؛ به این معنا که گذشت شاکی یا مدعی خصوصی، باعث رفع تعقیب مرتکب نمی‌شود بلکه صرفاً می‌تواند مطابق بند ۱ ماده ۲۲ قانون مجازات اسلامی و در صورت صلاحدید قاضی، باعث تخفیف مجازات مرتکب شود. نهایتاً اگر جرم موضوع این ماده به شرایط پیش گفته تحقق یابد، مجازات حبس از «دو تا شش ماه و تا ۷۴ ضربه شلاق» را برای مرتکب به دنبال دارد. البته طبق نظریه

۱۳۷۶/۶/۱۳-۷/۳۷۹۹ اداره حقوقی قوه قضاییه «نظر به اینکه مجازات حبس مندرج در ماده ۶۱۹ قانون مجازات اسلامی منطبق با بند دوم ماده ۳ قانون نحوه وصول برخی از درآمدهای دولت و مصرف آن در موارد معین می‌باشد، توجهاً به ماده مرقوم دادگاه، مخیر است که حکم به بیش از سه ماه حبس یا جزای نقدی ... بدهد، ولی چون در ماده ۶۱۹ علاوه بر مجازات حبس شلاق نیز عنوان شده لذا در مقام تخفیف در این قسمت دادگاه می‌تواند حسب مورد و اوضاع و احوال و شرایط خاص متهم بر طبق ماده ۲۲ عمل نماید».

۲. بررسی تطبیقی

عمل مجرمانه در ماده ۶۱۹ قانون مجازات اسلامی، از مصادیق رفتارهایی است که در حقوق آمریکای شمالی و انگلستان تحت عنوان «آزار و مزاحمت خیابانی»^۱ و «تعقیب به قصد مزاحمت و آزار»^۲ شناخته می‌شود. البته به جرم‌انگاری این گونه رفتارها، خصوصاً از دهه ۱۹۷۰ میلادی که جنبش‌های فمینیستی شکل گرفته‌اند، در کشورهای مختلف توجه شده است.^۳ برای مثال در اتحادیه اروپا، هشت کشور، به ذکر موادی در مجموعه عمومی قانون کیفری خود اکتفا نکرده‌اند و مجموعه قوانین خاصی برای کنترل این جرم و مجازات مرتکبان آن دارند.^۴ هفده کشور نیز اگرچه مجموعه قوانین خاص در این مورد ندارند، اما در مجموعه قوانین کیفری خود به این جرم پرداخته و آن را جرم‌انگاری کرده‌اند.^۵ در ادامه نظام حقوقی انگلستان و ایالات متحده را درباره جرم مزاحمت برای زنان و اطفال بررسی می‌کنیم.

۱. ایالات متحده

پیش از ورود به بیان تفصیلی موضوع در حقوق ایالات متحده، توجه به دو نکته کلی، ضروری است: نخست آنکه در حد بررسی نگارنده، جرم‌انگاری مزاحمت و توهین در این کشور به زنان و اطفال محدود نشده است و قید سنی یا جنسیتی ندارد. از این رو، توهین و تعرض به مردان بزرگسال نیز می‌تواند مشمول ضمانت‌اجراه‌های آتی قرار گیرد. دوم آنکه مزاحمت و توهین، به طور مطلق،

1. Street Harassment

2. Stalking

۳. جالب است که در، کشور دانمارک، مجموعه قوانین کیفری آن مصوب سال ۱۹۳۰ این رفتار را جرم‌انگاری کرده بود. جالب‌تر آن که پیش‌نویس این قانون در سال ۱۹۱۲ تهیه شده بود. به این ترتیب می‌توان گفت که ایده ضرورت جرم‌انگاری تعقیب و مزاحمت برای بانوان در این کشور، یک قرن قدمت دارد.

۴. این کشورها عبارت‌اند از: اتریش، بلژیک، دانمارک، ایرلند، هلند، اسلوانی، سوئد و انگلستان.

۵. این هفده کشور عبارت‌اند از: قبرس، جمهوری چک، استونی، فنلاند، فرانسه، آلمان، یونان، مجارستان، ایتالیا، لتونی، لیتوانی، لوکزامبورگ، مالت، لهستان، پرتغال، اسلواکی و اسپانیا. Luberto, et al, 2007, p. 10.

یک جرم فدرال نیست و از این رو مقررات مربوط به آن را باید در قوانین ایالتی این کشور جستجو کرد. البته برخی مصادیق خاص مزاحمت نظیر مزاحمت و آزار جنسی^۱ یا مزاحمت طلبکار برای بدهکار برای وصول طلب خود، در سطح فدرال نیز جرم‌انگاری شده‌اند، اما این جرم به طور مطلق و فارغ از قیود مذکور، جنبه فدرال ندارد و به قانون‌گذاری‌های ایالتی محدود شده است.

تعقیب و مزاحمت برای زنان، از جمله جرایمی است که در ادبیات حقوقی ایالات متحده، تحقیقات گسترده‌ای در مورد آن دیده می‌شود. در این زمینه حتی تحقیقات ملی نیز انجام گرفته است. برای مثال در سال ۲۰۰۶ پژوهشی ملی تحت عنوان «بررسی بزه‌دیدگی خاص»^۲ با بودجه «اداره خشونت علیه زنان»^۳ در این کشور انجام گرفت که از جمله میزان شیوع، ویژگی‌ها و پیامدهای جرم تعقیب به قصد آزار و مزاحمت بانوان را بررسی کرده است. با ارائه تعریفی از تعقیب به قصد مزاحمت و آزار که منوط به احساس ترس شدید بزه‌دیده است، این پیمایش به این نتیجه منتهی شد که ۸ درصد از زنان و ۲ درصد از مردان مورد بررسی، در طول عمر خود به قصد مزاحمت و آزار تعقیب شده‌اند. ۱ درصد از زنان و ۰/۴ درصد از مردان مورد پیمایش نیز در طی دوره دوازده‌ماهه قبل از پیمایش، این گونه تعقیب شده بودند. به طور کلی، ۷۸ درصد از بزه‌دیدگان این نوع تعقیب، زنان بودند و ۸۷ درصد مرتکبان نیز مردان بودند. در میان تمام بزه‌دیدگان این جرم، ۷۷ درصد از زنان و ۶۴ درصد از مردان، تعقیب‌کننده خود را می‌شناختند. با وجود آنکه ترس شدید در این نوع بزه‌دیدگی شرط بود، کمتر از نیمی از بزه‌دیدگان مستقیماً توسط مرتکب تهدید شده بودند.^۴

در نظام حقوقی ایالات متحده، فردی که مورد مزاحمت دیگری قرار گیرد، به ضمانت اجراهای متعددی دسترسی دارد و حسب اینکه کدام یک برای وی مناسب‌تر است، اقدام می‌کند.

(۱) جرم تهاجم^۵

نخستین امکان برای بزه‌دیده از توهین و مزاحمت دیگری، این است که علیه مرتکب، دعوی کیفری تهدید اقامه کند، زیرا جرم تهدید به دلیل دامنه گسترده‌ای که دارد، شامل مزاحمت نیز می‌شود. جرم تهدید معمولاً این گونه تعریف می‌شود: «هر فرد در صورتی مرتکب جرم تهدید می‌شود که بدون عذر و مجوز قانونی، رفتاری انجام دهد که باعث شود فرد دیگری احساس کند به او تهاجم خواهد شد». اگرچه در نظام قضایی ایالات مختلف آمریکا، مواردی متعدد از موفقیت بزه‌دیده در توصیف مزاحمت خیابانی به عنوان جرم تهدید مشاهده می‌شود، اما این دعوا با یک مانع

1. Sexual harassment
2. Special Victimization Study
3. Office on Violence Against Women
4. Tjaden, 2010, p. 599
5. Assault

عمده مواجهه است و آن اینکه بیشتر دادگاه‌ها تمایلی ندارند که صرف استفاده از الفاظ توهین آمیز را ولو در اماکن عمومی، تهدید به حساب آورند. به این ترتیب در مواردی که مزاحمت خیابانی توأم با هیچ تماس بدنی نبوده و صرفاً مشتمل بر استفاده از الفاظ توهین آمیز و آزاردهنده باشد، توسل به این ضمانت اجرا چندان مفید نخواهد بود.^۱

۲) شبه جرم تهدید^۲

در برخی موارد، ممکن است بزه‌دیده ترجیح دهد که از مرتکب مزاحمت مطالبه خسارت کند. در این صورت می‌تواند دعوی شبه جرم تهدید را علیه وی اقامه کند. شبه جرم تهدید نیز همان شرایط تحقق جرم تهدید را دارد با این تفاوت که دلایل اثبات آن ساده‌تر است. برای مثال از دلایل افواهی^۳ نیز برای اثبات آن می‌توان استفاده کرد.

۳) جرم‌انگاری‌های خاص

در برخی ایالات آمریکا، قوانین خاصی برای جرم‌انگاری مزاحمت و آزار خیابانی وجود دارد. برای مثال می‌توان به ایالت پنسیلوانیا اشاره کرد. مطابق ماده ۲۷۰۹ مجموعه قوانین این ایالت، فرد در صورتی که اقدام به اعمال زیر، مرتکب جرم مزاحمت شده است:

۱. دیگری را هل بدهد، به او ضربه بزند یا با او تماس فیزیکی برقرار کند یا شروع یا تهدید به این کارها کند.

۲. دیگری را در یک مکان عمومی تعقیب کند.^۴

نکته‌ای در مورد بند ۲ این است که عمدتاً تعقیب مستلزم سوء نیت خاص «قصد آزار یا مزاحمت» است. بنابراین اگر مثلاً کسی دیگری را به قصد کنجکاوی در مورد وی تعقیب کند، این جرم صورت نگرفته است.^۵

۲. انگلستان

در انگلستان نیز همانند آمریکا، قید جنسیتی یا سنی برای مزاحمت وجود ندارد. بنابراین مزاحمت برای هر فرد اعم از زن و مرد و کودک و بزرگسال، توصیف کیفی یکسان دارد. در حقوق انگلستان، قانونی خاص برای جرم‌انگاری مزاحمت وجود دارد که در سال ۱۹۹۷ تصویب شده

1. Grant Bowman, 1993, p. 12

2. Assault in tort

3. Hearsay Evidence

4. 18 PA. CONS. STAT. ANN. § 2709 (1972)

5. Grant Bowman, Cynthia, Ibid, p. 15.

است.^۱ مطابق ماده ۲ این قانون، هر کس برای دیگری ایجاد مزاحمت کند به مجازات حداکثر شش ماه حبس یا جزای نقدی حداکثر تا سطح ۵ معیار استاندارد^۲ محکوم می‌شود. مطابق ماده ۱۷ قانون عدالت کیفری سال ۱۹۹۱ انگلستان^۳ سطح ۵ معیار استاندارد شامل جزای نقدی تا حداکثر پنج هزار پوند می‌شود. اما لازمه وقوع جرم مزاحمت در حقوق انگلستان، تکرار عمل است. بنابراین یک بار مزاحمت فرد برای دیگری، جرم محسوب نمی‌شود.

نتیجه

جرم‌انگاری افتراقی مذکور در ماده ۶۱۹ قانون مجازات اسلامی، اقدام مناسبی برای حمایت از زنان و کودکان در برابر تعرض و مزاحمت است. تنها ایراد اساسی که بر ساختار کنونی این ماده وارد است، محدود بودن دامنه‌ی حمایتی آن به مزاحمت‌ها و تعرض‌هایی است که در «اماکن عمومی و معابر» انجام می‌گیرد. به این ترتیب اماکن خصوصی نظیر شرکت‌های خصوصی، از شمول آن خارج هستند. بر این اساس، بزه‌دیدگانی که در این گونه اماکن مورد تعرض و مزاحمت قرار می‌گیرند، مشمول حمایت ماده ۶۱۹ نمی‌شوند. این محدودیت، قابل توجیه نیست، زیرا هدف قانونگذار حمایت از زنان و کودکان بوده است و از این منظر تفاوتی نمی‌کند که رفتار توهین‌آمیز یا مزاحمت و تعرض در محیط عمومی صورت گرفته باشد یا در اماکن خصوصی. رفع این محدودیت و تعمیم دامنه ماده ۶۱۹ قانون مجازات اسلامی، به افزایش کارآمدی و انطباق آن با شرایط کنونی جامعه کمک خواهد کرد. اما برای اصلاح این قانون، چند نکته می‌تواند لحاظ گردد. نخست آنکه قانونگذار ایرانی، صرفاً یک ماده کلی برای همه مصادیق تعقیب بانوان و مزاحمت در نظر گرفته است، در حالی که این رفتار می‌تواند مصادیق بسیاری متنوعی داشته باشد. برای مثال، یک بار استعمال الفاظ تمسخرآمیز نسبت به یک خانم در خیابان و توسط فرد بیگانه، قطعاً آثار روانی کمتری دارد در مقایسه با وضعیتی که مرتکب، به مدت طولانی، مثلاً شش ماه، با وسایل و ابزارهای مختلف، خانمی را تعقیب کند و مزاحم او شود. مثلاً برای وی نامه می‌فرستد، تماس‌های تلفنی مکرر برقرار می‌کند، در محل کار وی حضور می‌یابد، چه بسا منزل خود را تغییر می‌دهد و در محلی نزدیک به آن خانم سکونت می‌یابد و رفتارهایی از این قبیل. بررسی‌ها نشان می‌دهد که مزاحمت و تعقیب، خصوصاً هنگامی که به این نحو مصرانه و در زمانی نسبتاً طولانی انجام شود، آثار روانی بسیاری شدیدی بر بزه‌دیده می‌گذارد و از این رو لازم است که کیفر خاصی نیز برای آن صورت گیرد. با توجه به این امر، همانند برخی از کشورها، قانونگذار ایرانی نیز می‌تواند مصادیق مشددی برای این جرم در نظر بگیرد و در صورتی که جرم به این نحو مصرانه و طولانی مدت

1. Protection of Harassment 1997

2. Standard Scale

3. Criminal Justice Act 1991

ارتکاب یابد، ضمانت‌اجراهای دارای بازدارندگی بیشتر را پیش‌بینی کند. از سوی دیگر، تدابیر محدود‌کننده نیز می‌تواند مورد نظر قرار گیرد. برای مثال در برخی از کشورها، همانند اتریش که طبق ماده ۱۰۷ آ از مجموعه قوانین کیفری آن کشور این اقدام صورت گرفته است، بزه‌دیده تعقیب و مزاحمت می‌تواند از دادگاه بخواهد که رفت‌وآمد و سکونت مجرم را در مکان‌های نزدیک به محل سکونت و محل کار بزه‌دیده ممنوع کند. در این صورت مرتکب جرم، بعد از سپری شدن دوران مجازات خود نیز نمی‌تواند در مکان‌های نزدیک به محل سکونت یا محل کار بزه‌دیده رفت‌وآمد داشته باشد. در صورتی که این دستور دادگاه را نقض کند، حتی اگر تعقیب و مزاحمت هم مرتکب نشده باشد، ضمانت‌اجراهای کیفری شامل وی خواهد شد. موضوع دیگری که باید مورد توجه خاص قانونگذار و رویه قضایی باشد، مزاحمت در فضای مجازی است. ساختار کنونی ماده ۶۱۹ قانون مجازات اسلامی، محدود به حمایت کیفری از بانوان در برابر مزاحمت در فضای غیرمجازی است. در حالی که به موازات توسعه فعالیت‌ها در محیط‌های مجازی، امکان مزاحمت در این محیط‌ها نیز بیشتر فراهم می‌شود و همین امر ضرورت توجه به این گونه محیط‌ها و مزاحمت در آنها را نشان می‌دهد. سخن پایانی آنکه علاوه بر این تدابیر و حمایت‌های کیفری، بزه‌دیدگان تعقیب و مزاحمت در برخی از کشورها مشمول حمایت‌های غیر کیفری نیز می‌شوند. برای مثال، در موارد حاد این نوع بزه‌دیدگی، مشاوره‌های روان‌شناختی و معاضدت‌های حقوقی برای این بزه‌دیدگان در نظر گرفته شده است. این امر باعث می‌شود که اولاً آثار مخرب جرم بر آنها تعدیل شود و ثانیاً احتمال گزارش بزه‌دیدگی توسط آنها افزایش یابد. این جرم، اصولاً به آن دسته از جرایم تعلق دارد که رقم سیاه آنها بسیار زیاد است. بسیاری از بانوانی که بزه‌دیده این جرم واقع می‌شوند، از گزارش بزه‌دیدگی خود و درخواست تعقیب مرتکب خودداری می‌کنند که این امر می‌تواند به بی‌توجهی در مورد این جرم دامن بزند. در نظر گرفتن این تدابیر حمایتی و خصوصاً معاضدت‌های حقوقی، می‌تواند این بزه‌دیدگان را به پیگیری موضوع ترغیب کند و نهایتاً بی‌توجهی به این گونه جرایم را در کشور برطرف نماید.

منابع

- میرمحمد صادقی، حسین، جرایم علیه اشخاص، تهران، انتشارات میزان، ۱۳۸۶.
- Grant Bowman, Cynthia, Street Harassment And The Informal Ghettoization Of Women, Harvard Law Review, vol. 106, 1993.
- Luberto, Salvatore, et al, Protecting Women from the New Crime of Stalking: A Comparison of Legislative Approaches Within the European Union, Executed by University of Modena and Reggio Emilia Modena Group on Stalking, 2007.
- Mullen, Paul, et al, A Study of Stalkers, American Journal of Psychiatry, vol. 156, 1999.
- Mullen, Paul, et al, Stalkers and their Victims, Cambridge University Press, 2000.
- Tjaden, Patricia, National Violence against Women Survey, in: Encyclopedia of Victimology and Crime Prevention, Sage Publications, 2010.

معاونت تحقیقات،
آموزش و حقوق شهروندی

<http://www.lri.ir>

معاونت تحقیقات، آموزش و حقوق شهروندی